

III МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ТРАНСФОРМАЦІЇ СХІДНОЇ ЄВРОПИ В МИНУЛОМУ СТОЛІТТІ. 1945-й РІК — МІЖ ВІЙНОЮ ТА МИРОМ»

Організований Історичним інститутом Вроцлавського університету захід відбувся 20—21 листопада 2025 р. у Вроцлаві. Науковим керівником конференції виступила габілітована докторка, професорка Малгожата Рухневич, а до організаційного комітету ввійшли габ. д-р, проф. Їжегож Грицюк, докторка Магдалена Гібець і д-р Александр Сребраковський. Учасники працювали в дев'яти секціях, які були укладені за проблемно-хронологічним принципом та відбувалися в мішаному режимі — на базі Національного закладу ім. Оссолінських, а також на дистанційній платформі «MS Teams».

Під час урочистого відкриття конференції із вітальним словом виступили декан факультету історичних та педагогічних наук Вроцлавського університету Павел Клінт, директор Історичного інституту цього ж вишу габ. д-р, проф. Філіп Воланський, а також керівник Національного закладу ім. Оссолінських (у 2011—2016 рр. голова Інституту національної пам'яті Польщі) д-р Лукаш Камінський.

Наукову частину конференції 20 листопада розпочала перша секція, яку модерував проф. Їжегож Грицюк. Докторка іст. наук, професорка *Галина Стародубець* із Житомирського державного університету ім. Івана Франка у своїй доповіді представила процеси радянізації простору проживання поляків Волині в 1920—1930-х рр., зосередившись на основних маркерах змін повсякденного життя цієї найбільшої національної меншини вказаного регіону. Д-р *Пьотр Олеховський*, який репрезентував Силезький університет у Катовицях, а також Інститут воєнних втраг ім. Яна Карського у Варшаві, висвітлив репресивну діяль-

Цитування: Малєончук Г. III Міжнародна наукова конференція «Трансформації Східної Європи в минулому столітті. 1945-й рік — між війною та миром». *Український історичний журнал*. 2025. № 6 (585). С. 229—233.

© Видавць ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ність радянських спецслужб щодо поляків в УРСР у 1933—1936, 1937—1938 рр. Сприйняття білорусами питання Підкарпатської Русі в 1938—1939 рр. порушив габ. д-р, проф. *Пьотр Ціхорацький* із Вроцлавського університету. Дослідник зазначив, що «білоруське бачення подій 1938—1939 років було пройняте симпатією до українського національного проекту, що реалізовувався у східній частині Чехословаччини — спочатку у формі автономії, а потім у спробі створення самостійного державного організму. Подібно до інших українських ініціатив на національному ґрунті, державотворчі зусилля на Закарпатті слугували для білоруських діячів у Польщі непрямым взірцем для власних дій». Завершив роботу цієї секції габ. д-р, проф. *Аляксандр Смалянчук* з Інституту славістики Польської академії наук із доповіддю «Краєвець Міхал Ромер (1880—1945): між Польщею, Литвою та Білоруссю». Фахівець висвітлив місце Білорусі й білоруського національного відродження у світогляді та діяльності М. Ромера.

Друга секція мала лише дві доповіді, а її роботу модерував проф. Пьотр Ціхорацький. Перший реферат виголосив д-р *Павел Аблямський* із Силезького університету в Катовицях, який представив Польщу та поляків на шпальтах часопису «Беларускае жыццё» (1919—1920 рр.). Завершила роботу цієї секції доцентка Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка докторка *Оксана Гуса* доповіддю «Композитор і музикознавець Мирослав Скорик (1939—2020 рр.): портрет митця у дзеркалі епохи».

Третю секцію модерував д-р Александр Сребраковський, а її учасниками стали представники Македонії, Литви, Польщі. Проф. *Мишо Докманович* із найбільшого та найстарішого закладу вищої освіти Північної Македонії — Університету св. Кирила й Мефодія (м. Скоп'є) розповів про місце та роль 1945-го року у сучасній історії своєї країни. Історик зазначив, що впродовж того часу Македонська Республіка як частина Югославської Федерації трансформувалася з визволеної території в «народну республіку» радянського типу — з прокомуністичним керівництвом, підтримкою офіційної політики центру, трансформацією власності через аграрну реформу, націоналізацією, конфіскацією, а також репресивним ставленням до будь-яких форм опозиції. Продовжив роботу секції д-р *Єжи Рогозинський*, який репрезентував Інститут Пілецького. У своїй доповіді історик на прикладі Казахстану намагався висвітлити вплив завершення Другої світової війни на процеси «народження» радянського ісламу та сакралізацію так званої «Великої Вітчизняної війни». Виступ докторки *Віталії Стравінскене* з Інституту історії Литви був присвячений національним трансформаціям у Вільнюсі та Віленському краї 1945 р. Дослідниця слушно зауважила, що протягом кількох місяців радянської влади мешканці зазнали репресій, заслань, мобілізації до Червоної армії, примусових переселень. Наслідки цих дій були далекосяжними — майже половина населення регіону опинилася в таборах Сибіру, Казахстану, у в'язницях Росії або ж переселилася до Польщі.

Голова оргкомітету конференції професорка Малгожата Рухневич модерувала роботу четвертої секції, яку відкрив своїм виступом «“Об'єднані брати-українці та брати-білоруси”»: продукування знань у радянській етнографії 1939—1941 рр.

як інструмент епістемологічної підтримки ідеології та пропаганди» д-р *Сцяпан Захаркевич* з Європейського гуманітарного університету у Вільнюсі. Представник Волинського національного університету ім. Лесі Українки (Луцьк) д-р. іст. наук, проф. *Олег Разиграев* у своїй доповіді проаналізував інформаційну насиченість свідчень та спогадів польських радянських партизанів як одного з важливих джерел для дослідження українсько-польського конфлікту під час Другої світової війни. Основний акцент було зроблено на спогади Миколи Куницького («Мухи») та Чеслава Вархоцького, а також учасників їхніх загонів, що активно діяли на Волині й Поліссі. Доповідь незалежного білоруського дослідника проф. *Віктора Шадурського* з Вроцлавського університету присвячувалася подіям Другої світової у пропаганді білоруського авторитарного режиму після 2020 р. Д-р іст. наук, проф. *Леонід Зашикульняк* зі Львівського національного університету ім. Івана Франка у своєму виступі висвітлив дискусії про колоніальне становище України у складі СРСР у сучасній українській історіографії. Проф. *Дітер Польт* (Університет Клагенфурта, Австрія) звернувся до питання німецької історичної свідомості та дослідження воєнної окупації у Східній Європі, зазначивши, що захоплення нацистами вказаного регіону стало центральним елементом історії Німеччини та Європи ХХ ст., однак довгий час воно не відіграло помітної ролі в німецькій суспільній свідомості й повоєнній німецькій історіографії.

Роботу першого дня конференції завершила п'ята секція (модератор проф. Віктор Шадурський), серед питань якої варто виокремити доповідь аспіранта Ягеллонського університету *Маріуша Форнагеля* «Аграрна реформа як елемент побудови внутрішньої безпеки у Словаччині та на півдні Польщі (1945—1948)». На думку дослідника, тут аграрна реформа була тісно пов'язана з процесом консолідації держави, національної гомогенізації та підпорядкування села новій системі влади.

Другий день форуму розпочався з виступу проф. *Іжєржея Грицюка* (Вроцлавський університет) у межах першої секції (модератор д-р Войцех Марциняк) на тему «Справжній кінець війни? Поляки на колишніх східних кресах II Речіпосполитої перед обличчям завершення бойових дій в Європі та Азії в 1945 р.». Історик зазначив, що після Другої світової чимало поляків опинилися перед складним вибором — залишитися на Батьківщині чи виїхати на Захід. Роботу секції продовжила доповідь габ. д-ра, проф. *Ярослава Сирника* з Вроцлавського університету «Виселення польських громадян української національності у 1944—1947 рр. — зміна парадигми». Автор наголосив, що дії комуністичних властей були спрямовані проти частини власних громадян. Натомість в історіографії домінуючим поняттям є національність виселених, що майже автоматично перетворює останніх на категорію, відокремлену від більшості суспільства. Дослідник зазначив також, що виселення зазвичай розглядається крізь призму польсько-українських відносин і в усталених часових відрізках: переселення до СРСР (1944—1946 рр.), операція «Вісла» (1947 р.). На думку Я. Сирника, такий погляд часто спрямовує наукові дискусії на хибний шлях.

Докторка *Йоанна Гитрек-Грицюк* репрезентувала на конференції Національний заклад ім. Оссолінських та Музей Пана Тадеуша й виступила з доповід-

до «До Польщі — але куди саме? Учениці шкіл молодших добровольців та їхні роздуми про повернення до Польщі». Завершив роботу першої секції габ. д-р *Гжегож Соколовський* з Архіву архієпископії у Вроцлаві на тему «Вселенська церква? Національність і релігія в контексті нижньосилезьких переселень 1945 р.».

Другу секцію модерувала докторка *Йоанна Гитрек-Грицюк*. Відкрив роботу проф. *Микола Кучерета* з Волинського національного університету ім. Лесі Українки, який висвітлює утвердження сталінського тоталітарного режиму на Волині в 1944—1947 рр. Долі науково-педагогічного персоналу та працівників Університету Стефана Баторія у Вільнюсі після 1944 р. стали темою виступу д-ра *Александра Сребраковського* (Вроцлавський університет). Завершила роботу секції доповідь представниці цього ж вишу докторки *Анни Курпель* «Напівкожушок із вишивкою як свідок та учасник суспільних змін на Нижній Силезії після Другої світової війни». Антропологиня зазначила, що представлене дослідження вносить у дискусію про культурну спадщину краю перспективу, яка поєднує мікроаналіз матеріальності з увагою до інституційних умов. Невеликий факт прихованої вишивки відкриває потенціал численних історій і тлумачень, стаючи символічним жестом повоєнної історії регіону.

Професорка *Барбара Техманська* модерувала третю секцію, яка розпочалася виступом представника Лодзького університету д-ра *Войцеха Марциняка* «Важкі повернення на Батьківщину: перші дні в повоєнній Польщі в розповідях і спогадах сибіряків». Продовжила роботу конференції доповідь докторки *Марцеліни Якимович* із Вроцлавського університету, присвячена колективізації західноукраїнського села у світлі спогадів. Джерельною базою дослідження стали записані авторкою біографічні інтерв'ю. Старша наукова співробітниця Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України докторка іст. наук *Олександра Стасюк* представила трансформації колективних уявлень українців про Другу світову війну. Наступну доповідь виголосив представник Вроцлавського університету габ. д-р, проф. *Роберт Клементовський* на тему «1945-й рік — вісімдесят років потому: уявлення, міфи та ідіосинкразії», де запропонував багатоперспективний погляд на подану проблему. Останнім у третій секції виступив аспірант Університету Комісії національної освіти у Кракові *Каміль Глень*, який порушив питання суспільної пам'яті про СРСР у Вірменії після 1991 р.

Конференцію завершила четверта секція, де модерував проф. Роберт Клементовський. Засідання розпочав *Матейш Ясік* із Музею Другої світової війни у Гданську, актуалізуючи непрості проблеми історичної просвіти в музеях. У доповіді було подано критичні роздуми над минулими та сучасними проектами, головна мета яких полягала у залученні якомога більше відвідувачів до пізнання минулого. Габілітована докторка, професорка *Барбара Техманська* з Вроцлавського університету продовжила тему історичної освіти в Польщі щодо Другої світової війни, але вже на прикладі дидактичних матеріалів. Натомість незалежна дослідниця професорка *Оксана Даниленко* свою доповідь присвятила специфіці представлення подій тієї війни в українських підручниках історії. Завершила роботу секції докторка *Олена Росінська* з Київського національного економічного універ-

ситету ім. Вадима Гетьмана, яка висвітлила національний дискурс в українських і польських кінофільмах про Другу світову.

Роботу кожної секції супроводжували активні дискусії, що свідчило про високий інтерес до доповідей та про актуальність порушених тем. Впевнено можемо стверджувати, що III Міжнародна наукова конференція «Трансформації Східної Європи в минулому столітті. 1945-й рік — між війною та миром» стала важливою подією в науковому житті не лише Польщі, але й її сусідів. Представлені доповіді засвідчили багатовимірний і багатоаспектний вплив завершення Другої світової війни на долю мешканців регіону. Водночас захід ще раз підтвердив вагому роль Вроцлавського університету як осередку східноєвропейських студій.

Надійшла / Received 30.11.2025

Галина МАЛЕОНЧУК

Волинський національний університет ім. Лесі Українки (Луцьк, Україна)

Halyna MALEONCHUK

Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)